

Overvloed en overgave

Voor Manna, mijn vrouw

ARJAN PLAISIER

Overvloed en overgave
Een caleidoscopisch geloofsboek

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council (FSC) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Vormgeving omslag: Marion Rosendahl
Opmaak binnenwerk: ZetProducties, Haarlem

ISBN 978 90 239 2678 8

NUR 700

© 2013 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord 7

I OPENBARING 11

1 Inleiding 13

2 Epiiek 16

3 Lyriek 27

4 Dramatiek 39

5 Didactiek 51

II GELOOF 61

1 Inleiding 63

2 Lente 66

3 Zomer 76

4 Herfst 85

5 Winter 93

6 Nawoord: het geloof en de jaargetijden van de ziel 103

III KERK 107

1 Inleiding 109

2 Beelden van de kerk 114

3 Ziekenhuis 118

4 Theater 131

5 Parlement 142

6 Tempel 153

IV WERKELIJKHEID 163

1 Inleiding 165

2 Waarheid 171

3 Goedheid 179

4 Schoonheid 186

Voorwoord

De titel van dit boek is uitbundig. *Overvloed* is als een overlopende beker, als een waterval die maar blijft doorstromen, als een overdadige bloei van bloemen in de lente en als een golvend graanveld zwaar van halmen. *Overgave* is helemaal loskomen van jezelf, het is de sprong in het water en de armen die zich openen. Voor een geloofsboek is dat nogal wat. Toch is deze titel bewust gekozen, en ik denk dat hij de lading van dit boek dekt. Te zeer is geloof een minimalistisch gebeuren geworden. God is een verdwijnende stip aan de horizon geworden en het geloof een verlegenheid. Over de christelijke traditie wordt gesproken als een relict uit het verleden, en over kerk met een verontschuldiging dat we toch heus niet intolerant zijn. Anderzijds lijkt geloof soms een kant-en-klaarpakket, een set van waarheden, afgeleid uit een van kافت tot kافت te verdedigen Bijbel, waar vreugde noch vrijheid in zit. Daar is dit boek een weerwoord tegen. Overigens is het niet alleen en niet in de eerste plaats voortgekomen uit een verlangen om te weer spreken. Ten diepste is het geschreven vanuit ontroering en passie. Het is een liefdesverklaring aan de God van de overvloed en daarom een pleidooi voor geloof als overgave.

Overvloed hoort bij God. God heeft deze wereld uit een innerlijke overvloed geschapen. De explosie die dat heeft gegeven, trilt nog steeds na. Ook Gods verhouding tot de eenmaal geschapen wereld en de eenmaal geschapen mens is die van een overvloed. Het is die van een gave die verdergaat dan het verstand voor mogelijk houdt en dieper gaat dan de intuïtie bevroedt. Het is door de overvloed van God dat menselijk leven mogelijk is. Het is door diezelfde overvloed dat er meer is dan het opmaken van de koek van deze wereld, meer dan het tellen van de knopen van onze jaren, meer dan het leven met bezuinigen en meer dan het spreken over crisis. Er is een surplus, een meer, een exces, dat als genade en goedheid ons toevalt.

Die overvloed werkt door, ook in tijden waarin dat niet meer

wordt beleefd of niet meer wordt erkend. Toch vraagt deze overvloed om *overgave*. Waar met hartstocht wordt gegeven, kan met hartstocht worden teruggegeven. Waar de goedheid en liefde uitstromen uit de hemel, ontstaat er op aarde de ruimte en de vrijheid deze overvloed te reflecteren. Gave geeft overgave. Geloof is niet een gereserveerd knikje, een afgepast 'wie weet', een bezorgde rimpel in het voorhoofd of een fanatieke gelijkhebbigheid. Geloof is antwoord op overvloed en heeft daarom zelf ook iets van overvloed. Zo is het begonnen met Jezus en de apostelen, en zo zal het ook doorgaan, tot aan het einde van de tijden.

De ondertitel van dit boek is: *Een caleidoscopisch geloofsboek*. Een caleidoscoop is een veelhoekige koker waarin op een vernuftige manier spiegels en kralen of andere gekleurde voorwerpen zijn aangebracht, zodat de beschouwer kleurige reflecties in beeld krijgt die door het schudden met de koker voortdurend veranderen. Iets dergelijks, maar dan in taal, streef ik in dit boek na. Het is een boek met reflecties en beelden. Ik pak de koker drie keer op en toon dan steeds een viertal beelden.

Ik begin met God, zoals Hij zich aan ons heeft getoond. Vier beelden over *de openbaring van God*. Deze openbaring reflecteert zich in de epiek, de lyriek, de dramatiek en de didactiek. Literaire categorieën die niet zozeer een beschrijving van buitenaf van God geven, als wel laten zien wat het betekent om je leven en de wereld te begrijpen in het licht van God en zijn openbaring. Hoe ziet je leven er dan uit, en welk verschil maakt dat met een leven zonder Gods openbaring?

In de tweede ronde let ik op *het geloof*. Ik geef niet zozeer een definitie van geloof, maar wil laten zien hoe geloof vlees en bloed wordt in mensen van vandaag. Ik gebruik hiervoor de beelden van de jaargetijden, en let op de lente-, de zomer-, de herfst- en de wintergestalte van het geloof. Juist deze beelden geven mij de kans om in gesprek te gaan met geloofsvormen zoals we ze in onze cultuur tegenkomen.

In de derde rondgang komt *de kerk* aan bod. Alle hoogachting voor spiritualiteit, maar er is ook nog zoiets als kerk. Is de kerk inmiddels niet achterhaald of onderuitgehaald? Ik denk het niet. De

vraag is echter wel wat de kerk is en wat je er te zoeken hebt. Dat is vaak onduidelijk, ook onder kerkmensen. Ik gebruik hiervoor vier beelden van instituten die wel herkenbaar zijn en zoek de gelijkenissen. Het gaat om het ziekenhuis, het theater, het parlement en de tempel.

Ten slotte, als een soort toegift, maak ik nog een rondje met als hoofdidee het begrip *werkelijkheid*. Hoe zit de werkelijkheid waarin wij leven in elkaar? Deze keer schuiven drie oude en eerbiedwaardige woorden naar voren, die bij nader inzien nog springlevend zijn. Het gaat om waarheid, goedheid en schoonheid. Beelden kun je het niet goed noemen, maar het zal blijken dat ze wel allerlei beelden oproepen.

Daarmee komt er een einde aan de kijk in de caleidoscoop. Er is dan heel wat aan de orde gekomen. Maar veel ook niet. Er is veel meer te zien en te horen. Dat staat niet in dit boek. Dit boek is niet bedoeld als een complete geloofsleer. Ik heb me in wat ik beschreef laten leiden door een *sense of urgency*. Dit wilde ik nu zeggen. Het voordeel is dat het boek daarmee handzaam is gebleven. Het is een boek waaraan ik uiteraard met inspanning heb gewerkt, maar dat ook min of meer vanzelf is ontstaan. De beelden vielen me toe als sleutels die voor mij deuren openden naar verrassende uitzichten. Het zou mij verheugen als de lezer het ook zo ervaart.

Ik heb dit boek geschreven om mede invulling te geven aan de tweede periode als scriba van de Protestantse Kerk in Nederland. Ik hoop ermee een bijdrage te leveren aan het leven van onze kerk, met de wens ook lezers te bedienen uit andere kerken en lezers die niet tot een kerk behoren. Ik heb bij het schrijven niet een scherp afgebakende doelgroep voor ogen gehad. In zijn algemeenheid denk ik aan allen die bewust bezig zijn met vragen rond God, geloof en kerk. Ik heb theologisch jargon, dat alleen voor ingewijden verstaanbaar is, zo veel mogelijk vermeden, al besef ik dat het boek door stijl en inhoud nog niet voor iedereen toegankelijk zal zijn. Wel hoop ik dat het boek ook leesbaar is voor alle welwillende lezers die serieus kennis willen maken met de christelijke traditie, ook als ze min of meer op een afstand van die traditie staan.

Wetenschappelijke pretenties streef ik niet na. Ik heb in dit boek buiten de lijntjes van een zuiver theologisch geschrift geschreven. Het boek is een kruising tussen een theologisch betoog, een preek, een meditatie, een pastoraal gesprek en (soms) een filosofisch essay. Wel zitten in het boek impliciete en expliciete beslissingen die mijns inziens theologisch en filosofisch relevant zijn. Wie er een antenne voor heeft, zal dat wel opmerken. Ik ben daarbij schatplichtig aan velen, maar heb ervoor gekozen het aantal verwijzingen beperkt te houden. Alleen waar ik expliciet citeer, noem ik de bron.

Ik dank mijn broer Leo, die een voorversie van dit boek zeer geduldig en grondig heeft gelezen en mij daardoor voor menig taalkundig struikelen heeft behoed. Ook dank ik Guus Labooy die bij een eerder concept scherpe vragen en aanmoedigende opmerkingen heeft gemaakt. Ik heb er zeer mijn voordeel mee gedaan. Sjaak van 't Kruis dank ik als eerste lezer. Zijn enthousiasme heeft me gestimuleerd verder te gaan, waarbij ook zijn kritisch commentaar meer dan welkom was. Ook dank ik Janet van Dijk, die met een stofkammetje door de eindversie is gegaan.

Ten slotte: ik gebruik in dit boek veelvuldig *hij*, *hem* en *zijn*, waar ik evenzeer *zij* en *haar* bedoel. Ik hoop dat vrouwelijke lezers de humor hebben me deze eenzijdigheid te vergeven.

Arjan Plaisier

I OPENBARING

1 Inleiding

Volgens de literatuurwetenschap zijn er drie hoofdvormen van literatuur, te weten epiek, lyriek en dramatiek. Daarnaast wordt didactiek nog wel eens als vierde hoofdvorm genoemd. De *epiek* is verhalend. Een epos vertelt veelal een fundamenteel en omvattend *verhaal*. Niet alleen over wat was, over de loop van de dingen in het verleden. Het werpt ook licht op de werkelijkheid hier en nu. Het is een groot verhaal waarin mensen en soms een hele beschaving zich herkennen. De *lyriek* vertelt niet zozeer een verhaal met een begin en een einde, maar vertolkt een stemming, *een gevoel*, en roept ook stemming en gevoel op. Ook lyriek gaat ergens over, het vertelt een verhaal en raakt aan de werkelijkheid, maar het let daarbij meer op de binnenkant, het hart, de emotie. *Dramatiek* heeft betrekking op drama's. Daarin staat een *handeling* centraal. Deze handeling scheidt de spanning die een drama nodig heeft. Er zijn meerdere spelers, en de interactie tussen die spelers maakt het karakter van het drama uit. Drama's voeren niet zomaar wat op, maar ze betrekken de toeschouwer bij wat zich op de toneelvloer afspeelt. Die moet zich in een drama kunnen herkennen. *Didactiek* ten slotte is die vorm van literatuur die bedoeld is om kennis over te dragen, en dat in een min of meer systematische of schoolse vorm.

Ik kies deze vormen van literatuur als insteek om iets duidelijk te maken over de openbaring van God. Wij zouden over God niets kunnen zeggen of weten als God altijd zou zwijgen. We zouden geen ervaring van God hebben als God niets van zich zou laten merken. Zonder openbaring is God een gesloten boek. Ik geloof dat God zich wel openbaart en dat Hij dat vooral doet door taal. In het begin was het *Woord*. Dat Woord heeft zich uitgesproken en is vertolkt door dichters, verhalenschrijvers, profeten en leraars. Het Woord heeft geklonken als levende stem en is neergeslagen in schrift. Daarom is 'de heilige Schrift', de Bijbel, onmisbaar voor het verstaan van God. In de Bijbel komen al die taalstemmen en

de daarmee gegeven soorten taal terug. De Bijbel is een boek met vele genres. Het is niet toevallig dat we de hoofdvormen van de literatuur in de Bijbel tegenkomen. Ze zijn alle vier nodig om iets van God te laten begrijpen. Elk van deze hoofdvormen laat Gods openbaring op een eigen manier uitkomen. Er is er niet één die een monopolie heeft. God openbaart zich door het epos, de lyriek, het drama en de leer.

Geloofsboeken zijn gewoonlijk didactisch van aard. Ze leggen min of meer ordelijk uit wat de inhoud van het geloof is. Veel leerboeken volgen de orde van een belijdenis, bijvoorbeeld de Apostolische Geloofsbelijdenis. Er zijn geloofsboeken die de vorm hebben van een catechismus, een soort inleiding in de geloofsleer, geschreven in proza. Uiteraard kunnen er ook heel andere indelingen en ordeningen gekozen worden. Het aantal varianten is oneindig.

Er is niets tegen het didactische, integendeel. Het christelijk geloof is niet een esoterische geheimleer waarover je publiekelijk niet kunt spreken. Het laat zich uitleggen voor verschillende doelgroepen. Daarom ligt het voor de hand een logische orde te kiezen die de vorm heeft van een betoog of onderwijzing. De didactische orde is bijna zo oud als het christendom, en het is niet verwonderlijk dat deze genoeg potentie heeft om elke keer weer het leven te vernieuwen. Steeds zullen er weer nieuwe geloofsboeken geschreven worden, voor beginners, gevorderden en ingewijden: dogmatieken, catechismussen, inleidingen op het christelijk geloof, meer of minder spiritueel van aard, van alle kleur en smaak en voor elk wat wils.

In de vertolking van het christelijk geloof kan het echter ook helpen om meer te letten op de andere literaire hoofdvormen en de vraag te stellen welk licht deze op de openbaring van God werpen. Ik meen dat deze vormen in de overdracht en de vertolking van het christelijk geloof zelfs oorspronkelijker zijn dan de didactische delen, en dat de didactiek het voor een groot deel moet hebben van die andere hoofdvormen. Dat wordt duidelijk zichtbaar in de Bijbel. De Bijbel vertelt een groot verhaal. De Bijbel is voor

belangrijke delen lyrisch. En de Bijbel bevat vele kleine drama-
stukken, ook al zijn deze niet in de 'zuivere' dramavorm gegoten
(hoewel het boek Job in de buurt komt). De Bijbel kan zelfs in zijn
geheel als dramastuk worden beschouwd.

Wat levert een reflectie op die drie hoofdvormen op? Wat is het
grote verhaal van de Bijbel? Welke gevoelens worden aangespro-
ken en opgeroepen? Hoe ziet het drama van God en mensen er-
uit? Ik ben ervan overtuigd dat antwoorden op deze vragen veel
opleveren aan licht en verlichting over God en zijn openbaring, en
dat ze een verrassend beeld geven van de interactie tussen God en
mens. Ik denk ook dat de existentiële betekenis van het geloof in
God en de levende werkelijkheid van dit geloof uit de verf komen
door deze drie hoofdvormen als sleutels te kiezen in een beschou-
wing over de openbaring van God. Ik zal deze vormen beschrij-
ven en er vervolgens wat opmerkingen bij plaatsen. Overigens zal
ik niet nalaten de didactiek een bescheiden vierde plaats in dit
boek te geven.